

BOOK REVIEW

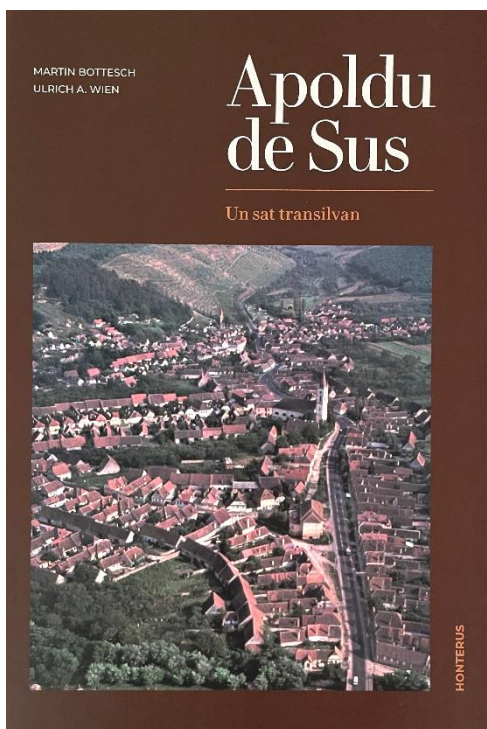
Bottesch, Martin; Wien, A. Ulrich, 2023, *Apoldu de Sus: un sat transilvan*, 512 p., Editura Honterus, Sibiu.

În anul 2023 a văzut lumina tiparului la Editura Honterus din Sibiu, monumentală lucrare monografică „*Apoldu de Sus: un sat transilvan*”, sub semnătura autorilor Martin Bottesch și dr. Ulrich A. Wien, traducere după ediția princeps din limba germană „*Großpold. Ein Dorf in Siebenbürgen*”, 2011, Editura Dösel, Germania.

Încă de la prima vedere, volumul impresionează prin calitatea înaltă a tehnoredactării: tipar, hârtie de calitate superioară, mulțimea, expresivitatea, documentaritatea și calitatea imaginilor care completează în mod armonios textul, precum și aparatul critic vast, care este parte în-tregitoare a volumului.

Prima impresie a lucrului bine făcut se confirmă și se întărește mai ales atunci când cititorul lecturează volumul; el este structurat în șapte capitole, are un aparat critic extins, respectiv „*Anexe*”, „*Note*”, „*Indice de localități și persoane*”, „*Glosar*”, „*Abrevieri*”, „*Sursa imaginilor*”, „*Bibliografie*” și o scurtă notiță „*Autorii*”. „*Cuvânt înainte al autorilor*”, precum și „*Rezumat*” și „*Postfață și mulțumiri*”, preced și încheie volumul monografic.

Autorii argumentează în „*Cuvânt înainte*” motivația realizării vastei monografii: „*Dorința de a cunoaște trecutul propriei localități este una firească, istoria locului fiind pentru mulți legată de istoria strămoșilor lor și totodată o părticică a istoriei țării. În cazul unui sat ca Apoldu de Sus, în care au conviețuit mai multe etnii, este interesant de*

Simbolistica copertei volumului monografic.

văzut care au fost relațiile dintre ele, ce obiceiuri a avut fiecare, ce porturi populare, cum și ce au sărbătorit oamenii, și nu în ultimul rând care a fost viața de zi cu zi în vremurile despre care se mai știe acest lucru. [...] în atenția autorilor a stat folosirea unui număr mare de fotografii și tipărirea cărții în condiții grafice bune” (p. 9). Realizarea monografiei a izvorât, mărturisesc autorii, din dorința etnicilor germani emigrați în Germania, care doreau „a avea o publicație despre localitatea lor de baștină” cu scopul „de a-și defini identitatea”! (p. 9), autorii menționând onest sursele de documentare, colaboratorii, precum și finanțarea lucrării.

Unul dintre argumente este de-a dreptul provocator: „Apoldu de Sus este o localitate atipică pentru sudul Transilvaniei, întrucât aici s-au vorbit, pe lângă română și romani, două dialecte germane diferite” (cap. 4), respectiv a sașilor stabiliți acolo începând cu secolul al XIII-lea, și a luteranilor deportați din Austria în Transilvania în secolul al XVIII-lea, din motive religioase!

Capitolul 1, „Apoldu de Sus în anul 2023” permite autorilor, după descrierea succintă a localizării așezării, aducerea la zi a situației demografice și locative a populației din intervalul 2011 (anul ediției germane a lucrării) și 2023 (anul publicării ediției în limba română), ei constatând într-un registru neutru de sentimente, printre altele: „după 1990 romii formează majoritatea locuitorilor” (p. 14), reprezentând „două treimi din numărul total de locuitori ai satului” (*idem*), că „singura instituție tradițională a germanilor care mai funcționează este biserica evanghelică” (p. 15) și că „din cele 327 de case deținute în 1970 de locuitorii germani ai satului, în anul 2010 se aflau încă 182 în posesia lor, dintre care doar 21 erau locuite permanent. Restul de 145 de case ale germanilor din 1970 au fost cumpărate de români (87), de romi (52), una de un cetățean turc, pe când 5 erau înregistrate pe numele unor instituții sau firme. Până în 2023 situația nu a suferit modificări majore” (p. 16). Cititorul are libertatea să reflecteze la cele de mai sus, conform propriei conștiințe! Eu unul o fac cu mare tristețe, cu o strângere de inimă.

Capitolul 2 oferă un succint tablou istoric al satului Apoldu de Sus, autorii prezentând „în manieră condensată” evenimente care s-au derulat în arealul așezării care cunoaște o veche locuire, demonstrate arheologic. În succesiune cronologică, este vorba de o așezare neolitică, continuată în antichitate de villæ rustica, „administrare de către veterani ai armatei romane” (p. 20). Locuirea arealului se dovedește arheologic și în perioada „epocii migrațiilor” (sec. IV-XIII), apoi locuirea a fost continuă odată cu colonizarea sașilor – „hospites saxones”, proces început la inițiativa regelui Géza al II-lea al Ungariei (p. 21), în arealele din teritoriul numit „Pământul Crăiesc”, parte a domeniului regal însoțit de monarhii maghiari, proces statutat ulterior în documentul emis în 1224 de regele Andrei al II-lea, cunoscut ca „*Andreanum*” și care, ulterior, a fost „reconfirmat, la solicitarea sașilor, de către suveranii maghiari, de 21 de ori până în anul 1627”! (p. 21).

Din perspectiva „celor doi piloni ai administrației sașilor”, respectiv „scaunul” și „capitulul”, autorii prezintă evenimente istorice care au marcat așezarea, începând de la consemnarea existenței sale, datat 1291, până în prezent, cu ajutorul a numeroase imagini și hărți sugestive care însoțesc textul; de altfel, bogata reprezentare imagistică este o trăsătură definitorie a monografiei, ea constituindu-se într-o succesiune de „dovezi imagistice” excepționale!

Un eveniment important ce a urmat la câteva secole după acela al așezării sașilor la Apoldu de Sus ca „*hospites*”, se referă la „*așezarea, în fapt deportarea [...] unor familii din Austria care nu mai erau tolerate în locurile lor de baștină din pricina credinței lor*” (p. 37), acei evanghelici luterani, respectiv a „*landlerilor*”, „*pe la mijlocul veacului al XVIII-lea*”, care, trebuie spus, au dat un impuls economic semnificativ așezărilor în care s-au stabilit.

Capitolul 3, „*Evenimente și evoluții din secolele XVIII-XXI*” consemnează date majore, interesante, referitoare la administrația locală, inclusiv „*prima conducere românească*” a localității aleasă în 1934; despre „*stabilirea landlerilor în Apoldu de Sus*”; „*emigrarea în America*”; „*amenajarea rețelei de transport*”; Primul Război Mondial cu etapele lui reverberate în Apoldu de Sus; „*anii frământați ai epocii interbelice*” cu reformele și crizele ei; Apoldu de Sus „*în vremea celui de-al Doilea Război Mondial*”, apoi ocuparea samavolnică a României de către Armata Roșie, cu „*deportările în Uniunea Sovietică 1945-1949*”, urmată de, cum altfel!, instalarea comunismului în România, cu prezentarea aspectelor locale: impact, emigrarea germanilor înainte și după 1989, adaptarea și transformarea mentalităților; „*revoluția din 1989*” cu aspectele ei locale, respectiv așezarea masivă „*după plecarea germanilor*” a unor alogeni, inclusiv „*abordarea fenomenului de imigrare și integrare în Germania*” a sașilor apolzeni.

Capitolul 4 – „*Locuitorii satului Apoldu de Sus*”, face referiri la evoluția demografică, redată în date și imagini sugestive în mod diferențiat, pe etnii: sași și landleri, români, romi, inclusiv analize punctuale precum „*conștiința de sine a romilor apolzeni*” (p. 181) și „*drumul lor spre egala îndreptățire*” (pp. 181-182), ocupațiile lor (pp. 181-184), precum și „*conviețuirea diferitelor etnii în Apoldu de Sus de-a lungul veacului al XX-lea*” (pp. 184-186). Și aici, cititorul, mai ales cel avizat, poate întrevădea evoluții ulterioare nefericite...

Remarcăm și la acest capitol, alegerea unui vast material iconografic, cu precădere fotografii și litografii, care surprind locuitorii în varii ipostaze din epoci diferite, adevărate documente de factură etnografică de o importanță covârșitoare!

Capitolul 5 – „*Biserica și școală în Apoldu de Sus*”, este util și interesant capitol prin valențele sale identitare, care reflectă opinia îndreptățită a autorilor privitoare la importanța acestor două instituții în viața comunității apolzene, ca de altfel în viața oricărei comunități: biserica și școala! Sunt descrise în parcursul lor evolutiv biserica, cu trecutul ei catolic, formele de organizare și conducere, zestrea sa edilitară și patrimoniul „*decorativ-artistic*”, dovada unei culturi materiale superioare, inclusiv necesitatea permanentă a „*întreținerii și renovării clădirilor parohiei*”, precum și reforma protestantă și reverberația ei în Apoldu de Sus. Același interes manifestă autorii monografiei și pentru parohia ortodoxă, descriind viața ei spirituală, cuprinsă între 1793, de când datează cea mai veche mărturie scrisă despre confesiunea ortodoxă în Apoldu de Sus, și până în prezent, edificarea zestrei sale materiale, prezentată în date tabelare și în imagini. Sunt apoi descrise „*grupările religioase neoprotestante*”.

Referitor la instituția școlii, cea mai timpurie dovadă de existență a școlii datând din 1488 când, într-un document se consemnează „*existența unui director școlar (rector scholæ)*”! la exact un secol de când – remarcă autorii – la 1388, „*în matricolele Universității din Viena este evocat un anume «Pesoldus plebanus de Apoldia Superior*”! Autorii deschid apoi o listă de doisprezece apolzeni care în Evul Mediu au urmat „*cursuri ale unei școli înalte*” (p. 231).

Școala săsească din Apoldu de Sus este în continuare prezentată ca parte integrantă a școlii transilvănene, începând din secolul al XVIII-lea și până în prezent. Edificiile școlare, încadrarea școlii cu învățători și profesori, precum și seriile de elevi ne sunt înfățișate și descrise în texte și imagini elocvente. Surprinde plăcut plasticitatea comparațiilor – spre exemplu, în prezentarea celei mai vechi fotografii cu elevi din Apoldu de Sus, datată 1907 (p. 236), împreună cu învățătorul lor Johann Pobster, se menționează și porecla lui: „*«Schwartenkracher» [...] care le spunea deseori copiilor: «Ich schlag euch, bis die Schwarte kracht» («Vă bat până vă crapă șoricul»)*!” (p. 236). Amuzant procedeu didactic... Dar ce elevi frumoși apar în fotografie, ce educație inspiră poziția lor, atitudinea și...privirea lor inteligentă focusată în obiectivul aparatului fotografic, astfel că a meritat... bătaia!

Autorii prezintă inclusiv structura învățământului în date statistice și imagini revelatorii, de unde cititorul poate cu ușurință constata evoluția lui pozitivă, ascendentă. La fel și pentru școala românească din Transilvania ale cărei începuturi sunt dovedite la 1495 în Scheii Brașovului și la 1805 la Apoldu de Sus. În construirea clădirii școlii românești din localitate este menționat dascălul Moise Albu, a cărui inițiativă s-a materializat abia în 1863, fiind catalogată ca „*o realizare cu totul deosebită*”, având etaj, trei clase și locuința dascălului ! (pp. 247-248). Imagini frumoase relevă evoluția școlii românești din Apoldu de Sus, precum la p. 250 – „*Copii de grădiniță în 1931*” și „*Clasă de elevi la 1934*” (p. 252).

Nu sunt omiși romii, pentru educația cărora s-au făcut eforturi încă din 1929/1930, când se menționează Dumitru Ivan, directorul școlii, care le predă, încercând integrarea lor în societate. Sunt descrise apoi aspecte din perioada 1948-1990, odată cu „*introducerea ideologiei comuniste în școală*” și „*transformările ei de după 1990*”, inclusiv înnoirea bazei sale materiale.

Capitolul 6 – „*Viața comunității*”, este unul dintre cele mai frumoase, fiindcă redă specificitatea inconfundabilă a localității, unicitatea ei derivând din viața efervescentă a comunității de locuitori. Sașii s-au organizat în așa-zisele „*vecinătăți*”, ele imprimând unitatea și farmecul acestei comunități, atât ale sașilor și landlerilor, trăsături răsfrânte apoi și asupra românilor și romilor. Superbe fotografii însoțesc textul, cum ar fi cele legate de botez, confirmare, tinerețe cu ale sale „*frățietăți de feciori și asociații de fete*” cu „*reuniunile*” lor, balurile, nunțile cu fazele și particularitățile ei locale, înmormântarea, descrisă la fiecare etnie. Având un pronunțat caracter etnografic evocator, cu reale calități documentare, capitolul conține și descrieri ale unor „*obiceiuri la diferite ocazii*” ale avanghelicilor, ortodocșilor, romilor, inclusiv versuri și note muzicale, nemaivorbind de imaginile sugestive luate de-a lungul vremii.

O notă aparte a capitolului rezumă portul popular descris amănunțit și exemplificat cu imagini. Tot în cadrul specificităților așezării cu origini saxone, autorii descriu „*asociațiile din Apoldu de Sus*”, atât culturale, cât și social-economice, modelul asociativ fiind preluat și de populația românească ale cărei asociații sunt de asemenea descrise. Capitolul se încheie cu „*viața muzicală*” din Apoldu de Sus, iarăși o caracteristică a așezărilor saxone transilvănene, ale cărei începuturi coboară până în Evul Mediu, respectiv: muzica bisericească și școlară săsească, descrisă inclusiv cu texte și note muzicale, activitatea fanfarei și a corului, însoțite de imagini.

Capitolul 7 – „*Diverse*”, continuă seria prezentării elementelor de specificitate locală care încântă cititorul. Astfel, remarcăm „*evoluția edilitară a Apoldului de Sus*”, documentată cu ajutorul hărților, planurilor și a imaginilor satelitare. Autorii abordează felul „*construcției caselor*” – tipologia habitatului, amprenta la sol a clădirilor. Organizarea gospodăriei, planuri și imagini ale interiorului și exteriorului caselor, descrierea clădirilor instituțiilor locale – biserici, școli, primărie, poștă, cămin cultural, precum și ale unor ateliere, precum moara. Un interesant subcapitol este acela al „*celor două dialecte germane din Apoldu de Sus*” și al „*microtoponimiei locale*”, extrem de sugestivă; autorii analizează toponimia hotarului satului, cu exemplificări concrete. Analiza coboară punctual până la fiecare locuință, materializată în două hărți revelatoare ale fenomenului surprins în două momente: 1930 și 1980. Nu mai puțin interesante sunt relațiile privind antroponimia, cântecele populare ale sașilor și landlerilor, proverbele, zicătorile. Nu lipsesc scurta trecere în revistă a „*personalităților apolzene*” care au dus în lume faima așezării lor natale.

Capitolul 8 – „*Rezumatul*”, sintetizează în date și cifre esențiale apariția și parcursul evolutiv al acestei așezări transilvănene, cu sușurile și coborășurile ei, datorate istoriei uneori zbuciumate.

„*Anexele*” sunt o parte componentă importantă a acestei vaste monografii, unde cu o acribie specific germană, proprie omului de știință, autorii au consemnat în texte, tabele și imagini alte date asupra așezării. În desfășurarea lor, sunt consemnate colindele, „*documentația cimitirelor*”, inclusiv planurile lor cadastrale, precum și numeroase imagini. Urmează date amănunțite despre: preoții din Apoldu de Sus și perioada în care au slujit; dascălii școlilor; a apolzenilor căzuți în cele două războaie mondiale. De un interes aparte, mai ales sub aspect economic și social, este „*lista contribuabililor în 1970 și 2010*”, precum și „*statistica locuințelor în Apoldu de Sus în anul 2010*”, date care reflectă transformările fundamentale ale așezării, precum și posibilitatea întrevederii evoluției ei ulterioare.

„*Notele*” (pp. 455-488) întregesc și explicitează afirmațiile din capitole, inclusiv din anexe, iar „*Indice de localități și persoane*”, „*Glosar*” – ul, și „*Abrevieri*” – le sunt în corpore utile, date fiind dese referiri la parcursul administrativ al acestei emblematică așezări săsești transilvănene.

„*Sursa imaginilor*” acolo unde „*nu se menționează sursa, proprietarul sau fotograficul*” aparține autorilor Martin Bottesch și dr. Ulrich A. Wien, care încheie volumul cu o vastă „*Bibliografie*” (pp. 503-510) și o scurtă autoprezentare.

Imagini, inclusiv fotografiile, gravurile, hărțile, planuri cadastrale etc., minunate documente, redau aspecte ale vieții și activității locuitorilor satului, ale evoluției așezării care, tragem concluzia, a fost și este profund dragă apolzenilor... Uneori, prin realismul lor, ele sunt de-a dreptul documente înduioșătoare. Spre exemplu: vedem pe Johan Meierhofer tânăr, căsătorit cu Elisabeth în 1910, ca soldat în 1914, ca apoi s-o vedem numai „*pe tânăra văduvă Elisabeth Meierhofer cu doi copii, când soțul ei căzuse curând după înrolare*” (pp. 79, 82); remarcăm „*Tată și fiu deportați în URSS, 1945*” (p. 114); ca apoi, mulți sași, „*Întorși din lagăre s-au angajat ca lucrători*”... (pp. 122, 123); ei însă nu sunt abandonați, dovadă „*Președintele Germaniei Federale, Karl Carstens, în vizită la Apoldu de Sus în 1981*” (p. 148).

Numeroase fotografii au ca subiect și locuitorii români, precum „*Primul autobuz al unui apolzan în 1931*” (p. 76), „*Pereche românească de miri, 1936*” (p. 92), „*Familie românească din Apoldu de Sus în port de duminică, 1939*” (p. 94), sau sași și români

împreună: „*Tineri apolzeni, români și germani, la instrucția militară, 1941*” (p. 94), „*Familia Wallner (nr. 361, cu ajutoare) la seceriș, în 1941*” (p. 97), „*Fără tensiuni naționale: româncă și săsoaică pe Calea Rodului, 1940*” (p. 185) și încă multe altele...

Dragostea ardentă pentru locul natal, se pare o trăsătură de caracter generalizată a apolzenilor, i-a făcut ca de-a lungul timpului să surprindă în texte și imagini aspecte ale vieții lor în comunitatea pe care au întemeiat-o la Apoldu de Sus.

Colonizarea sașilor și apoi a landlerilor în Transilvania s-a dovedit un fapt benefic pentru Transilvania și, ulterior, pentru România. Serioși și muncitori, ei au pus în valoare spațiul locuit de ei introducând agrotehnici moderne în exploatarea agricole pe care le-au înființat și dezvoltat, au adus și dezvoltat meșteșuguri noi, au înființat sate și orașe, au croit drumuri, au introdus o administrație performantă, au promovat o etică și un cult al muncii, o rigoare în administrație, și, cu toate că era o comunitate aproape închisă, modelul lor a fost observat și a influențat !

După realizarea statului național unitar român, ei au fost cetățeni loiali ai Regatului României, participând asiduă la dezvoltarea lui. Apariția și dezvoltarea unor doctrine social-politice malefice în Europa, a condus la exacerbarea politicii revizioniste în unele state europene care au tulburat de o manieră dezastruoasă, inclusiv pentru ele însele, pacea instaurată pe baza principiilor wilsoniene. Intrarea României în sfera de influență sovietică după al Doilea Război Mondial, cu corolarul ei de consecințe nefaste, a determinat emigrarea masivă a etniei germane din România în Germania. Astfel, am pierdut o populație cu care noi, românii, am conviețuit în pace de-a lungul timpului și pe care o regretăm.

Scrisă cu acribia proprie omului de știință, dar și cu mult suflet, îndelung pritică, această lucrare monografică este un model al genului! Dată fiind bogăția imaginilor și a datelor consemnate de-a lungul timpului, prezentate cititorilor de o manieră atractivă, suntem convingeți că locuitorii acestui sat au fost și sunt intim legați de locul lor de baștină, pe care l-au transformat prin muncă tenace într-o așezare minunată din sudul Transilvaniei. Dragostea ardentă pentru locul natal, se pare că l-a motivat pe unul din autori care, împreună cu coautorul monografiei, au realizat „*Ab imo pectore*”, o monografie care iese din tiparele uneia obișnuite.

Renunțând, aparent, la o prezentare cu o morgă strict științifică, autorii au ales să prezinte Apoldu de Sus convivial, fără însă a face rabat de la acuratețea proprie demersului științific! Astfel, lectura este ușoară, captează cititorul, introducându-l în mod plăcut în lumea devenirii lui.

Recomand cu căldură acest volum, atât geografilor, cât și istoricilor, etnografilor și altor specialiști, dar și persoanelor interesate de elementele identitare ale locurilor, de „memoria” lor, atât de frumos și de atractiv prezentată de autorii volumului monografic dedicat Apoldului de Sus. Parcă anume ei, autorii, au transpus în practică îndemnul lui George Vâlsan, profesorul chemat să pună bazele învățământului geografic superior la Universitatea din Cluj care, scriindu-i în 1927 celui mai bun student de-al său de la Cluj, Nicolae Dragomir, îl îndemna să scrie monografia satului său, Săliște, astfel: „...*Un sfat care să te conducă în alcătuirea lucrării D[umitale]: Gândește-te cât mai concentrat la întrebările: Prin ce se deosebește Săliștea de alte comune? Care sunt caracterele ce o deosebesc și o fac să îmi pară atât de frumoasă și de interesantă? Cum să o descriu mai bine ca să o*

cunoască și să o iubească și cel ce nu a văzut-o? Care sunt frumusețile naturale, înfățișarea originală a acestei comune, viața caracteristică a locuitorilor? Cum a crescut cu încetul până la starea de acum? Cine a ajutat-o din factorii naturali și din puterile omenești? Are întâmplări din trecutul ei demne să fie povestite? I s-a schimbat menirea acum? Are nădejdi de dezvoltare în viitor?...În sfârșit...socotește-o ca pe o mamă iubită care te-a născut, te-a crescut cu drag și merită să o răsplătești cu o lucrare în care să arăți lumii întregi cât îi ești de recunoscător. Și asta se poate face fără exagerări, ci numai spunând curatul adevăr despre natura dimprejuru-i, despre așezarea ei și despre viața locuitorilor ei. Nu ai decât să adâncești în comoara D[umi]tale de amintiri și să scoți mărgăritarele cu care să-i făurești un colan frumos, așa ca să se mândrească întotdeauna și să-ți rămâie și ea recunoscătoare. – De altfel e de prisos tot ce spun eu aici; vei găsi D[umnea]ta mai bine decât îți arăt eu ce va trebui să spui în lucrarea pe care o aștepți cu plăcere...” Citind și recitind de nenumărate ori această scrisoare, sunt pe deplin convins de universalitatea ideilor valoroase, precum și de apariția lor sub diferite forme, dar în fond, cu același mesaj; așa și în cazul minunatei monografii pe care tocmai am recenzat-o.

À bon entendeur, salut!

Alexandru A. PĂCURAR

*Departamentul de Geografie Umană și Turism
Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca*